Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language,
Online ISSN 2348-3083, SJ IMPACT FACTOR 2021: 7.278, www.srjis.com
PEER REVIEWED & REFEREED JOURNAL, APRIL-MAY, 2022, VOL-10/51
10.21922/srjhel.v10i51.10207

युवा विकासासाठी आजीवन शिक्षण एक अभ्यास

प्राचार्य डॉ.बाविस्कर एस.जी.
म.वि. प्र.समाजाचे कला व वाणिज्य महाविद्यालय मनमाड, *ता.*नांदगाव *जि.नाशिक*
ईमेल - drbaviskarsg@gmail.com

Paper Received On: 25 MAY 2022
Peer Reviewed On: 31 MAY 2022
Published On: 1 JUNE 2022

Abstract

शिक्षणाच्या संधी सर्वांना उपलब्ध व्हाव्यात किंबहुना त्या सर्वापर्यंत पोहचाव्यात आणि वाढत्या आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या विस्तारांशी मिळते- जुळते घेण्यासाठी आजीवन शिक्षण महत्वाचे आहे.जेणेकरुन अभ्यासक्रमासोबतच युवकांमध्ये विविध कौशल्ये, दृष्टिकोन व चिकित्सक वृत्ती निर्माण व्हावी यावरही भर दिला पाहिजे.संपुर्ण विश्वातील आजीवन शिक्षण हे सामाजिक, आर्थिक ,राजकीय ,तंत्रज्ञान आणि पर्वावरणीय विकासाचे सर्वात महत्वाचे मान्यता पावलेले अविभाज्य प्रणाली वाहक म्हणुन ओळखले जाते.अर्थपुर्ण आणि वास्तववादी राष्ट्रीय विकास तेंव्हाच होऊ शकतो जेंव्हा आजीवन शिक्षणाच्या अंमलबजावणीला बळकटी देण्याकडे समाजात सर्वच स्तरावर तंत्रशुध्दरीतीने लक्ष दिले जाईल.यासाठीच विकसनशील देशातील सरकार आणि इतर खाजगी क्षेत्रांनी शाश्वत जीवन जगणाच्या शिक्षणासाठी संसाधने,वेळ,उर्जा आणि कौशल्य यादृष्टीने भरीव प्रयत्न झाले पाहिजेत. आजीवन शिक्षण हे वैयक्तिक किंवा व्यावसायिक कारणास्तव चालु असलेले ऐच्छिक आणि स्वप्रेरित ज्ञानाचा शोध आहे.म्हणुनच हे केवळ सामाजिक समावेशन, सक्रिय नागरिकत्व आणि वैयक्तिक विकास नव्हे तर आत्म-टिकाव तसेच स्पर्धात्मकता आणि रोजगार क्षमता वाढवते.आजीवन शिक्षणाचे महत्व मानव समाजासाठी श्वास आणि प्राण असल्याचे अधोरेखित करते.एकंदरीत आजीवन शिक्षणाचे समर्थन आणि उत्सव साकारणारी संस्कृती वाढविण्यासाठी, रुजविण्यासाठी सर्व स्तरावर प्रयत्न अपेक्षित आहेत.

सुंदर ज्ञान देणारा ज्ञानदीप जर अनंत काळासाठी -हदयात प्रकाशित करावयाचा असेल तर आजीवन शिक्षणाचा दिपोत्सव युवकांनी आजीवन शिक्षणाव्दारे वर्षागणिक साजरा केला पाहिजे.

Scholarly Research Journal's** is licensed Based on a work at **www.srjis.com

प्रस्तावना

आज तरुणांना विचारात न घेता शिक्षणाचा विचार करणे अशक्य वाटते. सर्वसाधारणपणे आपण तरुण असतांना ज्या प्रकारचे शिक्षण घेत होतो त्याबद्दल काही मुलभूत गोष्टी विचारात घेऊन आपल्या आयुष्यासाठी दिशादर्शक ठेवत तारुण्यात बद्दल घडवुन आणण्यासाठीच पायाभरणी करतात मात्र खरी गंमत येथेच आहे की आपण आजीवन शिक्षणाच्या महत्वाकडे डोळेझाक करीत असतो.वाढत्या अनिश्चित श्रम बाजारापासुन वृध्दापकाळापर्यत वाढणाऱ्या लोकसंख्येपर्यत सामाजिक बदलांच्या प्रक्रियेसाठी प्रतिक्रिया

Copyright © 2022, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

देण्याकरिता आयुष्यभराच्या शिक्षणाची संधी वाढण्याची गरज आहे.शिक्षण ही आजीवन प्रक्रिया असून मानवी जीवन उंचावण्यासाठी उपयुक्त आहे.एका पिढीकडुन दुसऱ्या पिढीपर्यंत विचार,भावना किंवा कृती करण्याच्या पध्दतीवर मुळ प्रभाव पाडते.२१ व्या शतकात शिक्षणाच्या प्रत्येक स्तरावर बदल घडत जाणार त्या अनुंषगाने जन्मापासुन शेवटच्या क्षणापर्यंत (from craddle to grave) आजीवन शिक्षणाची कास धरली पाहिजे.

आजीवन शिक्षण हे लवचिक व वैविध्यपुर्ण असल्याने वेगवेगळ्या ठिकाणी उपलब्ध असल्याने विविध शिक्षण क्षेत्रांना ओलांडते आणि पांरपांरिक शालेय शिक्षणाच्या पलीकडे जाऊन शिक्षणासाठी प्रोत्साहित करते.

आजीवन शिक्षण

शिक्षण मुळतः मौल्यवान आहे.म्हणूनच आपल्याकडे सक्तीचे शिक्षण दृष्टीपथात पडते.त्यामुळेच प्रौढांच्या शिक्षणामध्ये आपण समान भावना लागू केल्या पाहिजेत. स्थानिक अर्थव्यवस्थांना आधार देण्यासाठी प्रौढांच्या कौशल्यांमध्ये गुतंवणूक करणे अत्यावश्यक वाटते.सामाजिक परिवर्तनाची आव्हाने सोडवण्याबरोबरच सामाजिक जीवनशैली उभी करण्यासाठी आजीवन शिक्षणही अधिक महत्वपुर्ण **भूमिका** बजावु शकते.आजीवन शिक्षण हा समुदाय विकास प्रक्रियेचा एक आवश्यक भाग आहे. जिथे समाजातील सदस्यांनी त्यांच्या सामाजिक,सांस्कृतिक,आणि व्यावसायिक जीवनात भाग घेण्यासाठी त्यांचे जीवन कौशल्य, तंत्रज्ञान कौशल्ये आणि व्यावसायिक कौशल्ये त्यांना आयुष्यभर मिळतात.आजीवन शिक्षण हे जगातील सामाजिक- आर्थिक सक्षमीकरणासाठी ज्ञानाच्या श्रेष्ठतेसह स्पर्धात्मक जगात पुढे राहण्याचे एक महत्वपूर्ण साधन मानले जाते.बदलत्या जागतिक अर्थव्यवस्थेच्या संदर्भात आजीवन शिक्षण महत्वपूर्ण आहे.जेथे ज्ञान आधारित अर्थव्यवस्था राष्ट्राची आर्थिक शक्ती आणि नागरिकांच्या सामाजिक आर्थिक सबलीकरणाच्या दृष्टीने कृषी अर्थव्यवस्था आणि औद्योगिक अर्थव्यवस्था या अर्थव्यवस्थेच्या इतर प्रकारांपेक्षा श्रेष्ठ आहे.कर्मचाऱ्यांनी ठराविक स्तरांची अचूकता गाठल्याशिवाय, नोकरीची वैशिष्ट्ये समजून घेत सुचनांचे पालन करेपर्यत सतत शिक्षणात सहभाग घेऊन लोकांच्या आर्थिक सक्षमीकरणाची कल्पना साध्य झाली असे सिध्द होते.

युवा विकास

युवा विकास ही एक अशी प्रकिया आहे जी तरुण व्यक्तीला पौंगडावस्थेतील आणि तारुण्यातील आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी आणि तिची संपूर्ण क्षमता प्राप्त करण्यास तयार करते.तसेच तरुण विकासास प्रोत्साहित करुन विविध माध्यमांव्दारे आणि अनुभवाव्दारे जे युवकांना सामाजिक नैतिक,भावनिक.शारीरिक आणि संज्ञानात्मक क्षमता विकसित करण्यास मदत करतात. निरोगी युवक विकासास प्रोत्साहित करणाऱ्या बाबी शाळा आणि समुदयातील कार्यक्रमांव्दारे समर्पित असतात.परिणामी प्रभावी कार्यक्रम आणि हस्तक्षेपाव्दारे युवकांची ताकद ओळखतात आणि काही वेळेत उद्‌भवणाऱ्या जोखमीवर लक्ष देऊन सकारात्मक विकासास

Copyright © 2022, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

प्रोत्साहन देतात.युवा विकास संशोधक आणि अभ्यासक आजीवन शिक्षण आणि युवा विकास यावर भर देतांना आपल्याला दिसुन येतात. एकंदरीत आजीवन शिक्षणाव्दारे सकारात्मक युवा विकासासाठी अनुकूल परिस्थिती प्रदान करणे ही कुटूंब, शाळा आणि समुदायांची सामायिकरित्या जबाबदारी आहे.

व्यावसायिक विकासासाठी

आजीवन शिक्षणाचे फलित आज केवळ ज्ञान-आधारित उद्योग तसेच सेवा उद्योग तसेच विकसित देशांमध्येच नव्हे तर भारत,चीन,मलेशिया आणि दक्षिण कोरियासारख्या विकसनशील देशांमध्येही आपण पाहु शकतो.अशी कल्पना ऑल्वीन टॉफलर ने तीन दशकांपुर्वीच केली होती.दुसऱ्या महायुद्धानंतर सुरु झालेल्या तिसऱ्या लाटे मध्ये अमेरिका,इंग्लड,जपान,जर्मनी आणि डेन्मार्कसारखे प्रगत देश पुढे होते.प्रगत संशोधन,विकास आणि उद्योजगता यांच्या एकत्रित प्रयत्नांमुळे या विकसित देशांमध्ये अनेक ज्ञान-आधारित उद्योग उदयास आले.परिणामी या राष्ट्रांनी प्रतिभेचे पालनपोषण केले आणि सर्जनशील आणि दुरदर्शी लोकांना ज्ञान-आधारित अर्थव्यवथा स्थापन करण्यासाठी आकर्षित केले.म्हणजेच ,उत्तम ज्ञान संसाधने असलेल्या उद्योगांना जागतिक बाजारपेठेत प्रचंड वाढीची संधी आहे आणि ते इतरांपेक्षा निश्चितच अधिक असल्याने ते ट्रेंड सेंटर्स बनले आणि त्यांच्यामागोमाग बरेच लोक आहेत.माहिती/ ज्ञानावर आधारित समाजाच्या संक्रमणामध्ये दोन पैलु महत्वपुर्ण आहेत.माहिती प्रवेश योग्यतेसाठी आणि आजीवन शिकाऊ नागरिकांसाठी आयसीटी पायाभुत सुविधांचा विकास, जर नागरिक मोठ्या संख्येने आजीवन शिक्षणात अग्रेसर झाले तर ते समाजातील कल्पना आणि संपत्ती निर्माण करण्यासाठी माहिती आणि शिक्षण संसाधनांचा मोठ्या प्रमाणात वापर करण्यास सक्षम असतील.देशातील पुरेशा माहितीच्या पायाभुत सुविधांची मागणी आणि कामाच्या ठिकाणी शिक्षणाचे वातावरण या मागणीसाठी ते एक प्रेरक शक्ती असु शकतात.आजीवन शिक्षण ही विकसनशील देशातील पदवीप्राप्त विद्यार्थ्यांसाठी नोकरी मिळविण्यात मोठी भुमिका बजावू शकते. ज्यांना विद्यापीठाच्या अभ्यासक्रमात मर्यादा नसल्यामुळे आवश्यक लवचिक आणि तांत्रिक कौशल्ये आत्मसात करता येतात.

स्वप्रेरणेचे घटक

- नोकरी कौशल्ये अध्यावत करण्यासाठी.
- व्यवसाय सुरु करण्यासाठी.
- एखादा विषयाबद्दल जाणून घेण्यासाठी.
- ज्ञान प्रवाहित लोकांना भेटण्यासाठी.
- आत्मविश्वास वाढविण्यासाठी.
- समाजात सहभागी होण्यासाठी.

Copyright © 2022, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

- वैयक्तिक कौशल्य विकसित करण्यासाठी.
- सोशल नेटवर्किंगमध्ये भाग घेण्यासाठी.

आजीवन शिक्षणाचे महत्व

- आजीवन शिक्षण नागरिकांच्या वैयक्तिक,नागरिक,सामाजिक आणि व्यावसायिक उद्देशप्राप्तीचे प्रतिनिधीत्व करते.
- आजीवन शिक्षण हे लोक आणि ज्ञानाचा गुतंवणुकीच्या गरजेच्या वाढीचे परिणाम आहे,हे डिजिटल साक्षरेतेसह **मुलभूत** कौशल्यांच्या संपादणास आणि नवीनतेच्या संधीमध्ये वाढ करण्यास प्रोत्साहीत करते.
- स-स्थितीत कुशल कामगार नियोक्ता गट अशा युवकांवर खुप उच्च प्रतीच्या अपेक्षा ठेवतो.जे आयुष्यभर आपले ज्ञान,कौशल्य आणि क्षमता विकसित करुन नवीन आर्थिक आणि सामाजिक परिस्थितीशी **जुळवून** घेण्यास आजीवन शिक्षण सार्थ ठरते.
- आजीवन शिक्षणामध्ये उत्पादक वयातील शिक्षण,सामान्यतः व्यावसायिक प्रशिक्षण,बेरोजगारी दरम्यानचे शिक्षण आणि आयुष्याच्या उत्तरोत्तर उत्पादनाच्या युगातील शिक्षणाचाही समावेश आहे.
- आजीवन अभ्यासाच्या या तुलनेने स्वंतत्र उपप्रणालीच्या प्रवेश क्षमतेमुळे नागरिकांना जीवनाच्या सर्व वयोगाटात शिक्षण सुरु ठेवणे आणि थांबवणे,अभ्यासाचे प्रकार आणि क्षेत्र निवडणे आणि अभ्यासाकडे परत जाणे शक्य होते.
- करिअरमधील अधिग्रहित ज्ञान आणि कौशस्थांना त्वरित उपयोग करणे काळाची गरज आहे.म्हणुनच नियोक्ता गटास प्रशिक्षण कार्यक्रम तयार करण्याच्या जवळच्या दुव्यावर जोर देण्यात आला आहे ज्यात प्रशिक्षणाचा व्यावहारित भाग घेण्यात येतो.
- संगणक तंत्रज्ञान हा जीवनाचा अविभाज्य भाग झाल्याची वस्तुस्थिती जेष्ठ नागरिकसुध्दा नाकारु शकत नाही.

आजीवन शिक्षणाचे फायदे

- आत्मविश्वास प्रबळीकरण्यासाठी.
- संघर्षास सामोरे जाणेसाठी.
- आपला मेंदु निरोगी ठेवण्यासाठी.
- व्यावहारिक जीवन -कौशल्ये शिकण्यासाठी.
- आपल्या पाल्यांच्या आदर्श आचरणासाठी.
- छंद जोपासत कार्यप्रवण राहणेसाठी.
- निरामय जीवन व्यतीत करण्यासाठी.

Copyright © 2022, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language

कौशल्यवर्धक चळवळ उभारणीसाठी

- स्किलफ्युचर चळवळीअंतर्गत विद्यार्थी,कर्मचारी नियोक्ते,प्रशिक्षण प्रदाते आणि प्रौढ शिक्षक यांच्यासह सर्व नागरीकांसाठी स्किलफ्युचर चळवळीअंतर्गत कार्यक्रम आणि उपक्रमांचा प्रसार करण्याचे नियोजन पुढील खास बाबी साध्य करण्यासाठी सजग असले पाहिजे.
- शिक्षण,प्रशिक्षण आणि करिअरमधील चांगल्या सूचित निवडी करण्यात व्यक्तींनां मदत करणेसाठी.
- सतत विकसित होत असलेल्या गरजांना प्रतिसाद देणारी एक विशेष उच्च -गुणवत्तेची शिक्षण आणि प्रशिक्षण प्रणाली विकसित करणेसाठी.
- कौशल्य आणि प्रभुत्व यावर आधारित नियोक्ता ओळख आणि करियरच्या विकासास प्रोत्साहन देणेसाठी.
- आजीवनाचे समर्थन आणि उत्सव साकारणारी संस्कृती वाढविण्यासाठी, रुजविण्यासाठी.

सांराश

आजीवन शिक्षण हे सफलतापुर्वक इच्छित स्थळी नेण्यासाठी सुलभ मार्गाचे वाहक म्हणुन भुमिका बजावत असते.ज्यामुळे एखाद्याला त्याची जीवनशैली,शिकण्याची कल्पना आणि योजना प्रकिया सहज समजून घेता येते.ही बाब वैज्ञानिक सर्वेक्षणात समोर आली आहे.एलएलएल मध्ये पुर्व -शाळा ते सेवानिवृत्तीनंतरच्या शिक्षणाच्या सर्व चरणाचा शिक्षणाचा समावेश असतो.शिकण्याची एक प्रकिया असावी जी केवळ वैयक्तिक गरजच नव्हे तर संबधित समुदायालाही दिशा दाखविता आली पाहिजे.औपचारिक शिक्षण,अनौपचारिक शिक्षण,दुरशिक्षण,मुक्त शिक्षण व इलेक्ट्रॉनिक माध्यमातून साक्षात शिक्षण (Virtual Learning) अशा विविधगांनी आजीवन शिक्षण प्रणाली वाढीस लावण्यासाठी समाजातील सुजान नागरिकांना सर्वच स्तरावर प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. सुंदर ज्ञान देणारा ज्ञानदिप जर अनंत काळासाठी हदयात प्रकाशित करायवयाचा असेल तर आजीवन शिक्षणाचा दिपोत्सव आजच्या युवकांनी आजीवन शिक्षणाव्दारे वर्षगणिक साजरा केला पाहिजे.

संदर्भ

Mohantys.(2007): Lifelong and Adult Education.APH Publishing Corporation.

Preece,J.(2009).Lifelong learning and Develoment : southern perspective.London:Continuum.

Sing,U.K.K.N.Sudurshan.(2006):Non Formul and Continuing Education.Discovery Publishing House.

Schuetze,H.G.(2006).International Concepts And Agends of Lifelong,Learning,Compare: A Journal of Comparative and Internatinal Education.

Tam.M.(2012) Lifelong learning for elders in Hong kong: policy and practice. International Journal of Lifelong Education.

Unesco(2004).Lifelong Learninig in Asia and the Pacific Region Bangkok.

Zhang,W.(2008)Conceptions of lifelong leqrning in confucian culture:Their impact on adult learners.Internationl Journal of lifelong Education.

Copyright © 2022, Scholarly Research Journal for Humanity Science & English Language